

Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării
Şcoala Doctorală de Ştiinţe Politice şi ale Comunicării
Domeniul Ştiinţe ale Comunicării

PUBLICISTICA LUI ION AGÂRBICEANU

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator ştiinţific:

Prof. univ. dr. ILIE RAD

Student-doctorand:

ALEXANDRA-CATALINA ORMENIŞAN

Cluj-Napoca

2020

Cuprins

Introducere	8
1. Ion Agârbiceanu – repere biografice	11
1.1. Viața și activitatea profesională	11
1.1.1. Copilăria. Educația. Debutul	11
1.1.2. Parohia de la Bucium-Șasa	14
1.1.3. Parohia de la Orlat	16
1.1.4. Retragerea cu Armata Română, refugiul și revenirea în țară	17
1.1.5. Stabilirea la Sibiu și Cluj: activitatea în timpul perioadei interbelice	19
1.1.6. Activitatea din timpul celui de-al Doilea Război Mondial	24
1.1.7. Perioada postbelică	25
1.1.8. Evenimente postume	28
1.2. Opera literară. Considerații estetice generale și aprecieri critice	29
1.2.1. Povestirile și nuvelele	29
1.2.2. Romanele	35
1.2.3. Satira	41
1.3. Publicistica	42
2. Metodologie și design de cercetare	46
2.1. Întrebări de cercetare	46
2.2. Metoda de cercetare	47
2.3. Instrumentul de cercetare	47
2.4. Tehnici de eșantionare	48
2.5. Colectarea datelor	49
2.6. Avantaje și limite ale cercetării	50
2.7. Principii aplicate în transcrierea textelor	50
3. Analiza articolelor. Presa social-politică	52
3.1. Începutul secolului XX (1903-1914)	53
3.2. Primul Război Mondial	68
3.2.1. Considerații cu privire la izbucnirea și evoluția Războiului	68

3.2.2.	Perioada refugiului și revenirea în țară	76
3.2.3.	Perioada premergătoare Marii Uniri – ultimul an de refugiu	86
3.3.	Marea Unire și primii ani de unitate națională	91
3.4.	Perioada interbelică	109
3.4.1.	Principalele evenimente istorice, reflectate în publicistica lui I. Agârbiceanu	109
3.4.2.	Alte subiecte abordate	140
3.5.	Al Doilea Război Mondial	156
3.5.1.	Conturarea unui nou conflict mondial	156
3.5.2.	România beligerantă	211
3.6.	Perioada postbelică	226
4.	Publicistica religioasă	231
4.1.	Considerații religioase generale. Nevoia de credință și moralitate	234
4.2.	Concepte teologice	255
4.3.	Considerații politice	257
4.4.	Probleme cu privire la preoți și Biserică	272
4.5.	Educația, ca mijloc de întărire a credinței	279
4.6.	Presa creștină	282
5.	Presa culturală	283
5.1.	Propagandă culturală	286
5.2.	ASTRA	310
5.3.	Presă	321
5.4.	Asociații, societăți și diferite organizații	326
5.5.	Academia română. Universitatea Populară de la Vălenii de Munte	328
5.6.	Biblioteci și cămine culturale	329
5.7.	Medalioane literare	332
6.	Ion Agârbiceanu, în vizorul Securității	338
7.	Concluzii	349
7.1.	Publicistica social-politică	350
7.2.	Publicistica religioasă	353
7.3.	Presa culturală	354
	Bibliografie	357

Autobiografie; meditații	357
Antologii	357
Cărți și articole de istoria presei, critică și istorie literară	358
Cărți și articole de istorie	360
Resurse online	362
Ziare analizate	364
Lista figurilor, tabelor și imaginilor	378
Reprezentări grafice	378
Tabele	378
Ziare și dosarul CNSAS	379

Cuvinte cheie: Ion Agârbiceanu, publicistică, social, politic, religie, cultură, istoria presei, Tribuna, Patria, Transilvania.

Introducere

Lucrarea de față tratează publicistica scriitorului Ion Agârbiceanu. Cu o activitate de peste șase decenii, el este unul dintre cei mai importanți scriitori ardeleni, considerat de criticii literari un urmaș al lui Ioan Slavici și un precursor al lui Liviu Rebreanu.

Activitatea sa publicistică, nestudiată în profunzime până acum, este una deosebit de bogată, atât cantitativ, cât și tematic, astfel că analizarea și publicarea, deci implicit valorizarea ei, nu doar că se impune, ci reprezintă chiar o nevoie, pentru memoria scriitorului și pentru cunoașterea lui completă.

Ion Agârbiceanu a publicat peste 2.000 de articole, în 66 de ziare și reviste românești, în perioada 1903-1962. Ținând cont și de faptul că a fost martor la aproape toate momentele-cheie din secolul XX, publicistica sa poate oferi o perspectivă nouă și complexă asupra societății vremii.

Scopul acestei cercetări a fost acela de a descoperi principalele tematici din articolele lui Ion Agârbiceanu, pregnanța și frecvența acestora. Astfel, analiza de conținut aplicată a relevat principalele idei exprimate de scriitor, poziționările față de anumite subiecte, persoane și evenimente din societate, dar și schimbările produse de-a lungul timpului.

1. Ion Agârbiceanu – repere biografice

Primul capitol al lucrării face o trecere în revistă a principalelor evenimente din viața lui Ion Agârbiceanu. Pentru a înțelege contextul anumitor idei sau oscilația numărului de articole publicate în unele perioade, cunoașterea tuturor aspectelor vieții scriitorului este esențială. Din subcapitolul legat de viața și activitatea lui profesională, se pot desprinde informații despre educația sa, preocupările de la începutul carierei, dar și despre experiența primilor ani de preoție, în condiții deosebit de grele, la Bucium-Șasa, iar apoi la Orlat. Urmează retragerea împreună cu armata română, în 1916, și o experiență traumatizantă, în timpul refugiului la Râmnicu-Vâlcea, apoi la Roman, urmat de evacuarea în Rusia și revenirea în țară. Scriitorul se stabilește apoi la Cluj, unde conduce ziarele *Patria* (1919-1927) și *Tribuna* (1938-1940), iar în al Doilea Război Mondial se refugiază la Sibiu, în urma Dictatului de la Viena. După încheierea conflagrației mondiale, revine la Cluj, unde va rămâne până la sfârșitul vieții.

În ceea ce privește opera literară, unul dintre exegeții săi, Mircea Popa, structurează opera lui Ion Agârbiceanu pe patru mari piloni, care constituie *constelația realului*: Socialul, Erosul,

Fantasticul și Natura. Totodată, identifică cinci topologii esențiale ale personajelor: *Homo Militans*, *Homo Moralis*, *Homo Diabolicus*, *Homo Meditativus* și *Homo Religiosus*¹. Eugen Lovinescu apreciază natura umană a personajelor, calități de povestitor, dialoguri vii și limbajul expresiv. Criticile aduse țin de faptul că eroii „n-au suflet, sau dacă îl au, scriitorul nu l-a putut vedea și evoca”².

În același timp, Aurel Sasu remarcă faptul că unul dintre punctele comune ale operelor lui Agârbiceanu este suferința, fizică și morală, durerea profundă, singurătatea, „obsesia nerealizării, într-un cuvânt, sentimentul unei iremediabile pierderi, al unui asfințit”³.

Un punct de vedere comun în rândul criticilor literari este acela că opera lui Agârbiceanu aduce mereu în discuție elementul etic. Criticul literar George Călinescu spunea, spre exemplu, că teza morală este „absorbită în fapte, obiectivată, și singura atitudine pe care și-o îngăduie autorul e de a face simpatică virtutea”⁴. Totodată, Eugen Simion consideră că textul este previzibil, iar tendința moralizatoare a prelatului este evidentă, însă, nu de puține ori, ea are acoperire estetică. În același timp, opera este substanțială, iar a suspecta-o mereu de slăbiciunile semănătorismului și de moralism este o eroare a criticii literare⁵.

Nu în ultimul rând, operele literare sunt marcate de descrieri ale naturii și lumii satului, pe care scriitorul le-a experimentat din plin în timpul copilăriei sale.

O altă remarcă, întâlnită adesea în critica literară, este aceea că Ion Agârbiceanu este urmaș al lui Ioan Slavici și precursor al lui Liviu Rebreanu.

2. Metodologie și design de cercetare

Lucrarea de față a răspuns la următoarele întrebări de cercetare:

- (1) Care au fost principalele tematici în publicistica lui Ion Agârbiceanu?
- (2) Care a fost frecvența publicării articolelor jurnalistice, pe durata întregii sale cariere?
- (3) Cum s-a raportat Ion Agârbiceanu la evenimentele social-politice ale perioadei 1903-1962?

---

¹ Mircea Popa, *Ion Agârbiceanu. Constelația realului*, Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 319.

² Mircea Zăciu, *Ion Agârbiceanu*, Editura Minerva, București, 1972, p. 67.

³ Aurel Sasu, *Discursul imaginat*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 281.

⁴ George Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, Editura Minerva, București, 1983, p. 230.

⁵ Ion Agârbiceanu, *Opere. I. Schițe și povestiri (1902-19010)*. Ediție îngrijită, tabel cronologic, notă asupra ediției, bibliografie, note și comentarii, referințe critice de Ilie Rad. Studiu introductiv de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2014, p. LXVII.

- (4) În ce măsură și-a exprimat scriitorul convingerile politice de-a lungul timpului, atunci când relatează despre evenimente sau persoane?
- (5) În ce măsură s-a manifestat preocuparea pentru etică și morală, predominantă în opera literară, în activitatea jurnalistică?
- (6) Care a fost poziționarea scriitorului față de schimbările conducătorilor țării (regi, guverne) și a formelor de guvernământ (monarhie, dictatură regală, comunism)?
- (7) Care au fost principalele preocupări ale lui Ion Agârbiceanu, în publicistica religioasă?
- (8) Care au fost principalele preocupări ale lui Ion Agârbiceanu, în articolele culturale?

Metoda de cercetare folosită a fost analiza de conținut, atât calitativă, cât și cantitativă. Aceasta a fost aplicată pe cele mai complexe trei categorii: social-politic, religios și cultural. Din cele 1.860 de articole, pe care acestea le însumează, 1.103 au fost selectate pentru analiză.

Analiza cantitativă a permis înțelegerea, la scară largă, a principalelor tematici din publicistica lui Ion Agârbiceanu, precum și a oscilațiilor în materie de opinii și orientări. Totodată, a facilitat analiza, dintr-o perspectivă obiectivă, în special în cazul unor subiecte mai delicate sau prezentate mai insistent, a unor opinii vehemente sau critici dure, care pot afecta rezultatele unei analize exclusiv calitative, generând impresii greșite cu privire la pregnanța unei teme.

Analiza calitativă, pe de altă parte, a facilitat o abordare detaliată a articolelor, o analiză directă a mesajelor, a conținutului latent și înțelegerea semnificațiilor. Pe baza acestui tip de analiză, au fost prezentate detaliat opiniile lui Ion Agârbiceanu cu privire la subiectele abordate, dar și construcția articolelor, stilul, limbajul sau retorica. De asemenea, conținutul a fost structurat tematic, în subcategorii de subiecte, în cadrul fiecărei categorii generale de articole.

În ceea ce privește grila de analiză pentru articolele social-politice, aceasta cuprinde categorii legate de poziționarea lui Ion Agârbiceanu față de diverse persoane sau idei, fiecare reprezentând un item distinct: probleme și tendințe din societate, lideri politici, instituții publice, generația tânără și contemporanii, problemele internaționale, dar și Biserica. Totodată, a fost urmărită frecvența unor tematici, precum unitatea națională, viitorul țării, nevoia de morală în societate, îndemnul la muncă, preocuparea pentru oamenii simpli sau problema minorităților.

În articolele religioase a fost urmărită poziționarea pozitivă sau negativă a lui Ion Agârbiceanu față de aceiași itemi. A fost avută în vedere, de asemenea, componenta politică, socială și educativă din aceste scrieri, precum și entitățile religioase invocate. În această analiză a fost acordată atenție și reflectării activității și eventualelor probleme ale preoților, alături de morală, nevoia de credință, ateism, diferite concepte de ordin teologic și, nu în ultimul rând, unitate națională și credință.

Grila de analiză a articolelor culturale s-a concentrat pe teme precum nevoia de culturalizare a maselor, dezvoltarea societății prin cultură, probleme ale artiștilor și intelectualilor, instituții culturale sau promovarea culturii naționale.

3. Presa social politică

Următoarele trei capitole ale lucrării, împreună cu subcapitolele aferente, prezintă rezultatele analizei de conținut. În ceea ce privește categoria articolelor social-politice, au fost analizate 594 de articole, care prezintă opiniile scriitorului, cu privire la principalele evenimente din perioada avută în vedere. Acestea au fost dintre cele mai diverse: două războaie mondiale, schimbări ale formei de guvernământ, schimbări ale guvernelor și ale regilor, crize politice și economice, pe plan intern și internațional. Astfel, materialul de studiu a fost unul complex, care a permis înțelegerea punctelor de vedere ale scriitorului, precum și poziționarea lui, din punct de vedere politic.

Se remarcă, în întreaga publicistică social-politică, o preocupare pentru crearea și consolidarea statului național unitar, pentru etică și morală în societate, dar și o preocupare pentru oamenii simpli, în special cei de la sate. Când vine vorba despre nevoile cetățenilor, cele spirituale sunt puse mai presus de cele materiale, însă autorul dă dovadă de pragmatism și atrage atenția asupra nevoilor financiare, sanitare și educaționale ale populației din mediul rural.

Perioada interbelică este marcată de o dezamăgire profundă față de lipsa de implicare a politicienilor și a cetățenilor în dezvoltarea societății, dar și față de clasa politică, marcată de concurență și interese proprii, în detrimentul celor naționale.

4. Presa religioasă

În capitolul dedicat publicisticii religioase, au fost analizate toate cele 263 de articole publicate. Rezultatele sunt surprinzătoare și aici, înfățișând un preot deosebit de preocupat de bunul mers al societății și de morala publică.

Găsim și aici numeroase articole despre valorile morale: „Nu ți-a părut vreodată despre tine că ai cântat ca o privighetoare, de ai înlemnit toată lumea? Nu ți s-a părut că ai predicat ori ai spus o vorbire profană, de ai uimit mulțimea? N-ai fost convins vreodată că atestatul tău, diploma ta strălucită trebuie că o cunoaște toată lumea? [...] Ei bine, în toate cazurile acestea și altele nenumărate, ai fost un ridicol al vieții.”⁶

La fel ca în opera literară sau volumul de meditații *Fața de lumină a creștinismului*⁷, scriitorul aduce critici și preoților, despre care consideră că a trebui să facă mai mult decât a ține slujbe și a predica, fiind datori să se implice în societate, să contribuie la rezolvarea problemelor oamenilor din parohiile lor.

5. Presa culturală

Cea de-a treia categorie selectată cuprinde articolele culturale, fiind analizate toate cele 246. Acestea ilustrează preocupările scriitorului pentru culturalizarea maselor, dar și soluțiile pe care el le propune în acest sens. Cele mai multe dintre articole încurajează ideea de propagandă culturală, prin care statul să popularizeze creația autohtonă și să faciliteze educația. Urmează apoi articolele despre Astra, în cadrul căreia Ion Agârbiceanu a avut o activitate intensă. Nu în ultimul rând, a scris despre rolul presei în societate sau despre importanța căminelor culturale și a bibliotecilor, în special la sate.

6. Ion Agârbiceanu, în vizorul Securității

Ultimul capitol al acestei lucrări prezintă dosarul întocmit de Securitate pe numele lui Ion Agârbiceanu, în perioada 1948-1963. Documentul cuprinde 25 de note informative, în cele mai multe dintre ele fiind raportat faptul că subiectul nu dorește să comenteze actualitatea politică. Informatorul primește mai multe ordine de a avea discuții mai aprofundate cu scriitorul, pentru a

---

⁶ I. Agârbiceanu, *Ridicolii vieții*, în *Unirea*, an XIX, nr. 27, 10 iul. 1909, p. 238-239.

⁷ Ion Agârbiceanu, *Fața de lumină a creștinismului. Meditații*, Tipografia Seminarului, Blaj, 1943.

afla ce gândește acesta, însă fără succes. O notă interesantă vizează redacția revistei *Tribuna*, principalii redactori fiind descriși într-un mod jignitor.

7. Concluzii

Lucrarea de față a analizat, așadar, cele mai complexe trei categorii de articole din publicistica lui Ion Agârbiceanu: social-politice, religioase și culturale. Prima categorie menționată este și cea mai extinsă, cuprinzând mai mult de jumătate dintre articole. La polul opus se află cele despre artă, muzică și teatru, festivități și comemorări, folclor și etnografie și probleme de limbă.

Cea mai mare parte a activității sale jurnalistice este concentrată în ziarul *Tribuna*, pe care l-a și condus timp de doi ani, în perioada 1938-1940, cu un număr dublu față de *Patria*, al cărei director a fost în perioada 1919-1927.

Subiectele social-politice au fost, așadar, cele mai frecvente în publicistica lui Ion Agârbiceanu, însumând mai bine de jumătate din totalul articolelor publicate de-a lungul vieții sale. Scriitorul era puternic ancorat în actualitate, la curent cu tot ceea ce se întâmpla în societate, cu principalele curente, tendințe și obiceiuri. Era un fin observator al realității, pe care o transpunea atât în opera literară, cât și în publicistică. Având în vedere profesia de preot, latura socială a tuturor scrierilor sale este accentuată. Expune problemele oamenilor și insistă pe găsirea unor soluții, oferă sfaturi, în special locuitorilor de la sate, dar, în același timp, sancționează aspru necuviința, lenea și lipsa moralei.

Realizarea statului național, prin unirea românilor din toate provinciile, aflate, până în 1918, sub diferite ocupații, a fost unul dintre dezideratele majore ale lui Ion Agârbiceanu, vizibile încă din primele sale articole. A militat pentru acest lucru încă de la începutul secolului XX, mai cu seamă în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Respectul s-a îndreptat constant și către conducătorii țării. Cei patru regi ai României, Carol I, Ferdinand I, Mihai I și Carol al II-lea, au avut parte de aprecieri, erau considerați înțelepți, onești, cu valori morale și angajați în lupta pentru consolidarea societății Românești.

În Al Doilea Război Mondial, Ion Agârbiceanu a militat pentru neutralitate. Aproape fiecare articol publicat după septembrie 1939 evidențiază importanța menținerii granițelor, prin neimplicarea în război. După Dictatul de la Viena, discursul se schimbă și se axează pe apărare.

Principala doleanță, exprimată în repetate rânduri, cu o durere sesizabilă, este aceea că România a fost implicată, de-a lungul timpului, în războaie pe care nu le-a provocat și nu le-a dorit.

Ținând cont de subiectele abordate, lucrarea de față confirmă autocaracterizarea pe care însuși Agârbiceanu și-a făcut-o, în cadrul mărturisirilor disponibile în Fonoteca de Aur: „scriitor care s-a preocupat de durerile și suferințele neamului nostru”⁸.

Articolele cu profil religios nu se limitează la a trata subiecte legate de divinitate sau concepte religioase, ci au o importantă componentă socială și chiar politică. Principala tematică este nevoia de credință și morală, văzute ca unice modalități de consolidare a unei societăți. Este o insistență permanentă, cu precădere în articolele ecleziastice, dar nu numai. Despre comportamente în concordanță cu standardele morale a scris de fiecare dată când a avut ocazia, cu precădere în articolele religioase. Crezul său era acela că viețile private, trăite în mod cuviincios, vor genera o schimbare pozitivă la nivelul întregii societăți.

Articolele culturale ale lui Ion Agârbiceanu tratează probleme serioase și complexe. Dezvoltarea societății prin cultură, dar și nevoia de culturalizare a maselor sunt tematici recurente, întrucât nu exista un consum de cultură, la scară largă.

Fiind membru activ al Astrei, în cadrul căreia a avut și funcții de conducere, Ion Agârbiceanu cunoștea foarte bine starea educației și a culturii din România, astfel că propune soluții pe care statul ar trebui să le ia. Bunăoară, după ce Astra a preluat aplicarea legii serviciului social, contactul cu cetățenii de rând a fost și mai frecvent, astfel că imaginea lui despre nevoia de culturalizare a populației era apropiată de realitate.

---

⁸ Ion Agârbiceanu, despre activitatea sa în Cluj. Transcriere după înregistrări aflate în Fonoteca de Aur – Radio România.

Bibliografie selectivă

Autobiografie; meditații

- I. Agârbiceanu, *Mărturisiri*, în *Revista Fundațiilor Regale*, an VIII, nr. 12, 1 dec. 1941, p. 524-561.
- Agârbiceanu, Ion, *Adaos la „Mărturisiri”*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, sept. 1962, p. 8-11.
- Agârbiceanu, Ion, *Amintiri*, în *Ramuri*, număr festiv, 1905-1929.
- Agârbiceanu, Ion, *O lacrimă fierbinte (Cuvinte către Oastea Țării)*, Editura Librăriei Pavel Suru, București, 1918.
- Agârbiceanu, Ion, *O lacrimă fierbinte (Cuvinte către Oastea Țării)*. Postfață de Radu Crețu, Editura Dokia, Cluj-Napoca, 1991.
- Agârbiceanu, Ion, *Fața de lumină a creștinismului. Meditații*, Tipografia Seminarului, Blaj, 1943.

Antologii

- Agârbiceanu, Ion, *Articole cu caracter ecleziastic (1903-1945)*. Ediție îngrijită, notă asupra ediției, note și comentarii de Ilie Rad. Prefață de pr. prof. univ. dr. Stelian Tofană, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2018.
- Agârbiceanu, Ion, *Meditație în septembrie*. Ediție îngrijită de Aurel Sasu. Cuvânt înainte de Mircea Zăciu. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1971.
- Agârbiceanu, Ion, *Ion Agârbiceanu și Marea Unire*. Antologie, notă asupra ediției, note și comentarii de Alexandra Ormenișan. Prefață de Ilie Rad, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018.
- Agârbiceanu, Ion, *Ion Agârbiceanu și Astra*. Antologie și prefață de Ion Buzăși și Radu Gavrilă, Editura Astra-Dej, 2008.
- Agârbiceanu, Ion, *Medalioane literare*. Antologie, prefață și note de Ion Buzăși, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2016.
- Ion Agârbiceanu, *Opere. I. Schițe și povestiri (1902-19010)*. Ediție îngrijită, tabel cronologic, notă asupra ediției, bibliografie, note și comentarii, referințe critice de Ilie Rad. Studiu introductiv de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2014.

Cărți și articole de istoria presei, critică și istorie literară

- Blandiana, Ana, *În autobuz*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*. O carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Boldea, Iulian, *Ion Agârbiceanu's prose, between realism and fantastic*, in *Discourse as a form of multiculturalism in literature and communication*, Arhipelag XXI Press, Târgu-Mureș, 2015.
- Botez, O., *Ion Agârbiceanu, „Dezamăgire”*, în *Viața românească*, an XVI, nr. 12, 1924.
- Brad, Ion, *Cu treizeci de ani în urmă*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*. O carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Brad, Ion, *Ion Agârbiceanu – sfânt părinte al literaturii române*, Editura Academiei Române, București, 2007.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române. Compendiu*, Editura Minerva, București, 1983.
- Iordan, Iorgu, *Însemnări critico-literare*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Daicoviciu, C., *Citindu-l pe Agârbiceanu*, în *Steaua*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, sept. 1962.
- Felea, Victor, *Citindu-l pe Agârbiceanu*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, sept. 1962.
- Negoïtescu, I., *Valori stilistice în nuvelele lui Agârbiceanu*, în *Viața românească*, an X, nr. 4, aprilie 1957.
- Nușfelean, Olimpiu, *Ilie Rad: „Orice reeditare a unui scriitor înseamnă reînscriserea lui pe orbita criticii literare și a interesului public, iar opera lui Agârbiceanu a beneficiat din plin de această șansă”*, în *Mișcarea literară*, an XVIII, nr. 1 (69), 2019.
- Pienescu, G., *„Să vezi... Cum a fost...”*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*. O carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Pecican, Ovidiu, *Tolstoiul transilvan*, în *Mișcarea literară*, an XVIII, nr. 1 (69), 2019.
- Perpessicius, *Mențiuni critice*, vol. III, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1936.
- Pop, Ion, *Legea realului*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*. O carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

- Popa, Mircea, *Introducere în opera lui Ion Agârbiceanu*, Editura Minerva, București, 1982.
- Popa, Mircea, *Ion Agârbiceanu. Constelația realului*, Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
- Popa, Mircea, *Agârbiceanu și Unirea cea Mare*, în *Acasă*, an XI, nr. 2(36), 2018.
- Popa, Mircea, *Relația Agârbiceanu-Bлага în peisajul literar transilvan, după Marea Unire*, în *Mișcarea literară*, an XVIII, nr. 1 (69), 2019.
- Regman, Cornel, *Agârbiceanu și demonii. Studiu de tipologie literară*, Editura Minerva, București, 1973.
- Rad, Ilie, *Articolele antisovietice ale lui Zaharia Stancu, din seria a II-a a săptămânalului „Azi” (19 febr. 1930-8 sept. 1940)*, în *Revista Română de Istorie a Presei*, an VI, nr. 2 (12), 2012.
- Rad, Ilie, *Jurnaliști și publiciști români clujeni și Marea Unire din 1918*, în *Astra clujeană*, an XIII, nr. 3-4/2017.
- Rad, Ilie, *Prefață la vol. Ion Agârbiceanu și Marea Unire. Antologie, notă asupra ediției, note și comentarii de Alexandra Ormenișan*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018.
- Rău, Aurel, *Citindu-l pe Agârbiceanu*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, sept. 1962.
- Romulus Rusan, *Cu sufletul său de copil*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*. O carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Sadoveanu, Isabela, *Ion Agârbiceanu, „În clasa cultă”*, în *Viața românească*, an IV, nr. 8, 1909.
- Sasu, Aurel, *Discursul imaginat*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Simion, Eugen, *Studiu introductiv*, în *Ion Agârbiceanu, Opere. I. Schițe și povestiri (1902-19010)*. Ediție îngrijită, tabel cronologic, notă asupra ediției, bibliografie, note și comentarii, referințe critice de Ilie Rad. Studiu introductiv de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2014.
- Steinhardt, N., *O față numită moarte, o față numită viață*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- Ungureanu, Cornel, *Ion Agârbiceanu*, în *Mișcarea literară*, an XVIII, nr. 1 (69), 2019.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Ion Agârbiceanu*, Editura Albatros, București, 1970.
- Vatamaniuc, D., *Ion Agârbiceanu. Biobibliografie*, Editura Enciclopedia Română, București, 1974.

Voncu, Răzvan, *Un roman al Blajului de altădată*, în *România literară*, an LII, nr. 26, 26 iunie 2020

Vlasiu, Ion, *Două bucurii*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, sept. 1962.

Zaciu, Mircea, *Ion Agârbiceanu*, Editura Minerva, București, 1972.

Zaciu, Mircea (coord.), *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii. Comentarii. Arhivă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coord.), *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, Editura Albatros, București, 2000.

Zaciu, Mircea, *Nesomn*, în *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu. Mărturii – Comentarii – Arhivă*. O carte gândită și alcătuită de Mircea Zaciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

Alte surse

Arhiva CNSAS, Dosar Ion Agârbiceanu, cota I-5258.

Înregistrări aflate în Fonoteca de Aur – Radio România.